

Isak

Innehåll

Isak

- 1 »Man skrattar»
- 2 Eldprovet
- 3 O, fågel långt ifrån ...
- 4 Brunnsgrävaren
- 5 Gud ler

Studiefrågor

Isak

- 1 »Man skrattar»

{biblink}

»Genom tron gav jämväl Isak sin välsignelse åt Jakob och Esau för kommande tider», heter det i Hebréerbrevet (Hebr 11:20). Jämväl Isak. I det uttrycket ligger kanske en antydning om att Isak inte på långt när framstår som en sådan hövding i tron som hans fader Abraham, inte heller som en sådan kämpe med Gud som hans son Jakob. Det är förhållandevis litet som berättas om Isak. Och ändå är han omistlig som länk i den kedja av trosmänniskor vars sista led skall lyfta upp ur evighetens bottenlösa djup det hoppets ankare som är Jesus Kristus. Jämväl Isak.

Namnet Isak betyder »han skrattar» eller »man skrattar». I berättelserna kring Isaks födelse och förebådandet anspelas på hur Abraham log (1 Mos 17:17), hur Sara log (1 Mos 18:12, 15) och hur var man som fick höra om Isaks födelse log (1 Mos 21:6). Isak är redan före sin födelse omgiven av löje. Där är han ett förebud om Honom, som skulle dö på korset omgiven av människor som hånade honom, pekade finger och skrattade åt honom in i det sista, men också om det nya Guds-folket, Kristi lärjungar, som går genom jordelivet omgivna av världens förlöjligande och hån. Och dock är det inte bara den omgivande världen som skrattar. Abrahams och Saras löje var till dels ett saligt löje, ett jubel över Guds underbara gärningar. Det är samma heliga löje som omtalas i Psalt 126, där texten också — såsom i Luthers översättning och vår äldre kyrkobibel — kan syfta på framtiden (vilket inte hindrar att den på en gång kan syfta både bakåt på befrielsen från Babel och framåt i profetisk blick mot den slutliga frälsningen). I vår äldre översättning heter det:

När Herren Zions fångar lösandes varder,
 så skole vi varda såsom drömmande.
 Då skall vår mun full med löje varda
 och vår tunga full med fröjd;
 då skall man säga ibland hedningarna:
 Herren hafwer gjort stor ting med dem.

I denna profetiska psalm föregripes alltså den tid, då det inte längre skall vara en försvinnande liten minoritet av trogna som ler det heliga löjet över Guds under, utan då hedningarna runtom i människovärlden skall få del i samma glädje.

Men vägen dit är lång och svår. Redan under Isaks tidiga barndom förefaller det som om någonting inträffat som innebar ett hot mot det löfte han ärvt. Barnen i Israel avvandades vid 4-5 års ålder. Avvänjningen betraktades som ett viktigt skede i barnets liv och högtidlighölls med en familjefest. Abraham, som rik och mäktig beduinövding, gjorde ett mäktigt stort gästbud. Löftessonen hade överlevt de första åren, som i en tid av stor barndödlighet var kritiska år i annan mening än hos oss. Glädjen stod högt under tälttaken. Men genom denna festglädje drar en mörk skugga. Ofärd har alltid hotat löftena, och så sker även nu.

Att den egyptiska slavinnan-bihustrun Hagars son lekte och skämtade, förefaller helt naturligt och helt oskyldigt. Vem skulle kunna ondgöra sig över detta? Det verb som levererat stammen till namnet Isak och som betyder »le» eller »skratta» används här. Men det förekommer här i en intensivform, vars innebörd just här ej är helt klar. I Gal 4:29 ger Paulus en tolkning, som torde ha gammal judisk skriftutläggning bakom sig. När han låter förstå att Ismael förföljde Isak, så kan han utgå från en tolkning av intensivformen av »skratta» med innebörd av hån och utskrämtning.

Men en intensivform av samma verb återkommer också i det uttryck som i 26:8 återges med »kärligt skämta». På sistnämnda ställe är fråga om lek och skratt med erotisk bakgrund, något naturligt och Gudi behagligt när det sker mellan äkta makar. Några uttolkare har ifrågasatt, om inte uttrycket i 21:9 kan syfta på sexuella lekar, i så fall homosexuella. Varje bibelläsare vet vilken hård kamp Israel som folk skulle få utstå mot homosexualiteten bland grannfolken. Redan Lot i Sodom fick känna på den kampen. Skulle löftessonen dras in i detta sug, så vore, förutom annat, utsikten om avkomlingar genom Isak hotad.

Vad som kan se ut som ett drastiskt utslag av Abrahams eftergivenhet för hustruns trätgiriga sinne, bör i varje fall inte enbart ses ur den synpunkten. Djupare sett skyntar här den åtskillnad som måste ske mellan Guds folk — i Nya förbundet:

Kristi kyrka — och denna världen. Den som inte ser skillnaden mellan kyrka och värld, ser överhuvudtaget inget av Kristi kyrka. I Psalt 83:7 nämns Ismaels avkomlingar bland dem som sammangaddat sig för att utrota Guds folk, »så att ingen mer tänker på Israels namn». Hade detta lyckats, så hade Guds frälsningsplan för just den fientliga världen gått om intet. I Gal 4:22-31 står Hagar som bild av den naturliga, oomvända människan, medan Sara får förebilda det himmelska Jerusalem, dit friden i Kristus leder dem som tror. »Det Jerusalem som är därovan, det är fritt, det är vår moder!» (Jämför tiggarn från Luoss hos Dan Andersson: »Någonstädes bortom himlen är mitt hem, har jag min moder ...»)

Bryr Gud sig då inte om hur det går med världsmänniskorna? Jo, i högsta grad, ty det var för världen han utgav sin enfödde Son. Joh 3:16. Men just för att i sinom tid hela människovärlden skall få del i frälsningen genom Kristus, just därför måste löftessonens bevaras hos Gud.

Gud har under tiden omsorg också om Hagar och Ismael. När gossens gråt redan har tystnat, när han är mer död än levande, när Hagar ensam orkar gråta, då heter det att Gud hörde gossens röst, v 17. I berättelsen om Mose vid Röda havet skall vi återkomma till detta, att när en människa inte längre kan gråta eller bedja, då beder hon som starkast, och Gud hör hennes röst.

Bönhörelsen för Hagar och Ismael bestod inte i att en källa sprang upp. Brunnen hade funnits där hela tiden; bönhörelsen skedd genom att Hagars ögon öppnades så att hon såg den. Så fanns Jesus på stranden hela tiden, medan lärjungarna fiskade förgävs Joh 21:4.

Gud hörde gossens för människor ohörbara röst, och Gud var med honom, v 20, i viss mening, genom yttre och timliga välsignelser, så att av honom kom ett stort folk. Men den andliga välsignelsen kan komma Ismaels söner liksom alla till del endast genom Honom som skulle komma av Isaks säd.

2 Eldprovet

Det tjugandera kapitlets berättelse om offrandet av Isak har genom århundraden väckt bestörtning, fasa och moralisk indignation. Kan Gud befalla en far att skära halsen av sin lille son? Vi förbigår här alla religionshistoriska paralleller och alla vetenskapliga tolkningar och håller oss strikt till vår huvudlinje. Vi frågar: Vad kan vår Frälsare ha sett i denna berättelse, och vad kan han därom ha sagt till lärjungarna på Emmausvägen?

Åt andra, såsom Abraham, Jakob och Josef, har det blivit givet att utföra märkliga bedrifter i tro. Jämväl Isak har en kallelse i trons historia, och den är inte den minsta: han är det tysta, lidande offret, en skuggbild av Honom som skulle bli Guds rena Lamm, oskyldig, på korset för oss slaktad.

Berättelsen förbereds genom de inledande orden om att Abraham sattes på prov. Att Gud sätter en människa på prov, innebär inte att Han, som känner våra innersta tankar, skulle behöva anställa ett särskilt experiment för att få veta vad i oss är. Att sättas på prov innebär att genomgå en prövning, som kan sluta på två sätt: med nederlag eller med seger. Det är en procedur jämförlig med införandet av en vagn med keramikföremål i brännugnen: när vagnen kommer ut efter bränningen, har somliga kärl gått sönder i hettan, men de som bevarats hela, har vunnit en styrka som är många gånger större än förut. Abraham skall nu sättas på prov, och så sant som människan är utrustad med egen vilja och eget ansvar, är utgången oviss. Men består han provet, skall han utgå ur det luttrad och stärkt som aldrig förr.

I samma första vers ropar Herren två gånger Abrahams namn. Det är i Bibeln sällsynt, att Gud ropar en människas namn, och särskilt om namnet upprepas två gånger, förbereds någonting av yttersta vikt. Och oftast är det fråga om ett smärtsamt uppdrag, var det för den lille Samuel, när han, ännu bara ett barn, fick befallning att uttala Guds straffdom över den gamle prästen Eli, 1 Sam 3:1-18. Men i själva verket gäller detsamma också om det tillfälle då Gud två gånger ropade på Jakob, 1 Mos 46:2, ty kallelsen att flytta till Egypten innebar inledningen till Israels barns trældom under fyrahundratrettio år, den osägligt svåra tid varom Herren hade förvarnat Abraham, 1 Mos 15:13. I 2 Mos 3:4 ropar Herren två gånger Moses namn för att ge honom det övermåttan svåra och lidandesfyllda uppdraget att föra Israel ut ur Egypten.

På alla dessa ställen är människans svar på Guds tillrop detsamma, på hebreiska hinni, se här är jag! Det finns många språk i världen, och några av dem har vi kanske mer eller mindre lärt känna. Och trots olikheter i övrigt då det gäller vardagliga tilltal och svar, får det nog sägas vara vanligt inom de språkområden vi känner i vår trakt av världen, att barn, när far eller mor ropar deras namn, svarar: Va' ä' de? Om då föräldern svarar med att säga att det är dags att komma hem, kommer barnets svar med nästan hundra procentig säkerhet med ord som betyder: Varför det? Eller också ett obstinat: Nej jag vill inte!

Min mening är inte att påstå, att Israels folk skulle vara fritt från en sådan inställning hos barn gentemot föräldrar, men faktum är, sedan hebreiskan på nytt blivit ett levande språk i staten Israel, barn hörs svara: Hinni! när far eller mor ropar dem vid namn. Och så har israelitiska barn gjort sedan urminnes tid. Josef svarade så, när hans far ropade honom till sig för att sända honom ut på den vandring, som kom att sluta med att den gamle fadern fick tillbaka hem en blodig mantel i stället för sin son, 1 Mos 37:13. Där ligger bakom det svenska uttrycket: Jag är redo! det hebreiska hinni. Sannolikt var det med detta ord som Maria svarade ängeln, när denne gav henne bud om det smärtfyllda kall som väntade henne — bakom grekiskans idou i Luk 1:38, i den gamla latinska översättningen återgivet med ecce torde nog ligga det semitiska hinni. Se här är jag — det är motsatsen till Adams svar som gavs genom att han gömde sig undan, när Gud ropade. Se här är jag, med

kropp, själ och ande och allt vad jag är och har, helt till ditt förfogande, Gud! I 2 Sam 15:26 ligger samma ord till grund för den svenska översättningens: Se, då är jag redo! David lägger med sitt: Hinner sig själv i Guds hand och förklarar sig redo att dö om Gud så vill. I tidens fullbordan kom Han som än kallas Davids son, än i profetisk ande benämnes David (Hes 34:23) och blev i ord och gärning ett enda hinner sig, uttalat särskilt klart i den messianska profetian i Psalt 40:8-9: Se, jag kommer, i bokrullen är skrivet vad jag skall göra. Att göra din vilja, min Gud, är min lust, och din lag är i mitt hjärta.

Som en soldat, som vid ordet Givakt! står i yttersta lystring, med alla sinnen på helspänn, så står nu Abraham beredd att ta order, utan att fråga om orden är förnuftig eller inte. Och så kommer Guds befallning på ett sätt, som på en gång slår ur hans hand varje invändning, alldeles så som det var, när Gud första gången kallade honom.

Tag din son Isak det är ju löftessonen, den till vilken välsignelse för en hel människovärld är knuten. Och det är Isak, vars namn betyder »man skrattar». Ingen förälder vars barn blir hånat av kamrater i skolan, kanske för att det är utlänning, kanske för att det är från landet, kanske för att det är prästbarn eller vad det vara må, är okunnig om att man älskar ett barn mer än någonsin, när det lida för hemmets och föräldrarnas skull. Abraham kunde ha invänt: Men det är Isak — men även denna invändning hade Gud redan tagit ifrån honom.

Din ende son — Abraham hade kunnat säga: Men han är min ende, sedan det nu har gått Ismael så som det har gått. Men även detta motargument var redan tillintetgjort.

Som du har kär — inte ens detta kunde Abraham invända, ty också det var redan sagt. Och samtidigt ligger i det som sägs om Isak en profetia om Kristus, Faderns enfödde son, Faderns älskade son, Matt 3:17 jämte parallellställen.

Så står Abraham, svarslös, vapenlös. Och som om inte det sagda hade varit bittert nog, återkommer i uttrycket »på ett berg som jag skall säga dig» kallelsestundens »till ett land som jag skall visa dig». Dock ligger häri barmhärtighet dold. Gud vare tack att vi inte vet allt i förväg! Var dag har nog av sin egen plåga. Tids nog skall Abraham få veta platsen. »Blott en dag, ett ögonblick i sänder ...» Sv ps 249.

Men så mycket blir redan sagt, att offret skall ske på ett berg i Moria land. Det namnet är bildat av ett verb som betyder »se», och såsom i slutet av kapitlet antydes, kan benämningen, som nu ges även åt offrets berg, tolkas på två sätt: »Herren utser» eller »Berget där Herren låter se sig». Enligt 2 Krön 3:1 var detta berg detsamma om vilket David hade fått uppenbarelse att Israels tempel skulle byggas där — märk att även i sistnämnda bibelvers förekommer verbet »utse», men när det heter om David att han utsåg denna plats, framgår av sammanhanget, att han utsåg den på gudomlig befallning. En förgrening av samma bergmassiv skulle en gång bära namnet Golgata. Även här snuddar vi vid Isaksberättelsens profetiska mening.

Innan vi lämnar 1 Mos 22:2 är det skäl att fästa uppmärksamhet vid ännu en sak. Det hebreiska ord, som i vår bibelöversättning återges med »brännoffer», är bildat av en ordstam som betyder »upphöja». Man skulle alltså kunna säga »upphöjelseoffer». Och när Gud säger till Abraham: »Offra honom där såsom brännoffer», så skulle man också kunna översätta: »Upphöj honom där». »upphöja» har redan i gammaltestamentliga berättelser en dubbeltydig innebörd: om Josefs medfångar överste munskänken och överste bagaren sägs at båda blev upphöjda, den ene så att han blev återinsatt i sitt höga ämbete, den andre så att han blev hängd på en påle, 1 Mos 40: 20-22. På samma sätt använder av allt att döma Jesu fiender ordet, ja Jesus själv gör det, Joh 12:34, där fienderna under uttrycket »bliva upphöjd» torde dölja tanken på korsfästelse. Återigen stöter vi på den dolda profetiska källådern.

Om Abraham startade i Beer-Seba (11:33), är tre dagsresor rimlig färdtid till Moria berg i det nuvarande Jerusalem. Tre dagar framhärade han i lydnad och tålmod, mot allt förnuft. Och i samma oresonliga lydnad hade han ägnat tid och omsorg åt de smärtsamma förberedelserna; insamlandet och klyvandet av veden, klövjandet av åsnan och inte minst samlandet och uppbevarandet av de glödande kolen, som inte fick slockna under tredagarsresan. När han på tredje dagen — märk parallellen till Jesu död och uppståndelse! — fick se en plats varom Gud sade honom att den var den utsedda, handlade han på ett sätt som steg för steg föregriper Jesu vandring till Getsemane.

Han sade till tjänarna att stanna med åsnan, medan han och gossen gick bort ett stycke för att tillbedja. Jesus sade till lärjungarna vid ingången till Getsemane: Stannen här, medan jag går ditbort och beder!

Man bör på detta ställe inte tillvita Abraham en nödlögn. Även i detta orimliga ögonblick bars han av vissheten, att Gud skulle hålla sitt löfte: »Genom Isak är det som säd skall uppkallas efter dig.» 21:12. Hur kunde en sådan sinnesförfattning vara möjlig? Hebréerbrevets författare ger svaret: Han tänkte på att Gud var mäktig att till och med uppväcka från de döda, Hebr 11:17-19. På nytt lyser den profetiska syftningen på Kristus igenom.

För säkerhets skull må här påminnas om att det ej är meningen att yttra något med visshet om vad som rörde sig i Abrahams själ, endast att peka på vad Anden — närmast genom Hebréerbrevet — har visat oss på som innersta mening och djupaste innebörd i berättelsen.

Abraham lade veden på den lilles axlar men behöll själv elden och kniven, saker som man inte anförtror ett litet barn, ty in i det sista är han öm om sonen. Offret bär själv offerveden — därvid föres tanken osökt till honom som själv bar sitt kors av Joh 19:17. Och den lille går vid faderns sida tyst och lydig, »lik ett lamm som föres bort att slaktas, och lik ett får, som är tyst

inför dem som klippa det», Jes 53:7. Bibeln har inte för sed att ödsla med ord, men två gånger heter det, att de båda, far och son, gick tillsammans, v 6, 8. Det är ett förebud om den Son som ensam med Fadern skulle gå steg för steg in på lydnadsvägen, såsom Jesus gjorde i ensamheten med Fadern i Getsemane.

Tystnaden bryts till sist, och från detta ögonblick är det klart, vad som dunkelt har kunnat anas i det föregående: att det är Isak, inte Abraham, som nu är huvudpersonen. Isak bryter tystnaden med det ord, som man i vår tid åter kan få höra på gatan i Jerusalem när en israelisk far tar upp sitt barn i famnen: Abba! Ett vardagligt ord, med en ljudlighet som närmar det till vårt: Pappa! Ett ord, som Jesus upprepade under sin bönekamp i Getsemane och som vi för hans skull får bruka när vi ropar till den Outtrannsaklige. Ett ord, alltför svindlande för en sådan användning, om inte Jesus, Guds Son, hade lärt oss att därmed börja bönen Fader vår. Ett ord, som vårt eget hjärta ofta förvägrar oss, men som Anden, Kristi Ande, lär oss att bruka, »barnskapetets Ande, i vilken vi ropa: Abba, Fader!» Rom 8:15.

Abraham svarar: Vad vill du, min son? Barn har en förmåga att fråga om det som föräldrar minst av allt skulle vilja bli tillfrågade om, och nu sätts fingret på den ömma punkten med frågan: »Se här är elden och veden, men var är fåret till brännoffret?» Förr h det hänt, att nöd lärt Abraham ljuga. Icke så nu. Det svar som han ger, har han fått. Det är, såsom en uttolkare (Hellmuth Frey) säger, en gåva, ännu varm av Givarens hand. »Gud utser nog åt sig fåret till brännoffret, min son.» Märk att också här ingår ordet »se» i sammansättningen »utse», detta för att svaret så nära som möjligt skall ansluta sig till de ord som Anden gav Johannes döparen i uppfyllselsens tid: »Se, Guds Lamm, som borttager världens synd!» Joh 1:29.

»När de nu hade kommit till den plats som Gud hade sagt Abraham» — så börjar v 9 sin berättelse om de sista förberedelserna. »När de hade kommit till en plats, som kallades Golgata» — så börjar Matteus sin berättelse om de sista förberedelserna för korsfästelsen. Platsen var den plats som Gud hade utsett, det är antytt i namnet Moria, och den tid och plats som Gud har utsett är för Guds lydiga barn den rätta.

Som i ultrarapidfilm går nu berättaren från moment till moment i vad som sker, liksom vi människor t ex under de avgörande ögonblicken i en bilolycka förmår uppfatta enskildheter som tar en bråkdel av en sekund. Abraham räcker ut handen. Han tar kniven. Han skall i nästa ögonblick slakta sin son.

Då ropar Herrens ängel hans namn två gånger. Liksom när han kallades att ge sig ut på denna underliga färd, ljuder det: Abraham, Abraham!

Vi känner alla upplösningen. Väduren, fåret, lammet, som var insnärjt i törnen, får dö i Isaks ställe. Det törnesnärjda fåret blir nu till den törnekrona, som var Guds Lamm. Väduren offras i Isaks ställe liksom Jesus blev offrad i stället för Barabbas och dig och mig. Eftersom ingen förebild kan mer än i brottstycken likna den Fullkomlige, måste i tur och ordning i denna berättelse först Abraham, så Isak och sist väduren tjäna som förebilder. I 3 Mos 1:4 framstår klart, hur offerdjuret fick tjäna som ställföreträdare för människa som förtjänat döden. Men vår Ställföreträdare är Jesus.

På lydnad följer förnyelse i tron och tilliten till Guds löften. På Abrahams offer följde stadfästandet av Guds löften, som aldrig upprepas stereotyp. Det nya moment som här särskilt är värt att uppmärksamma, är löftet om att Guds folk skall inta sina fienders portar, något som Fullkomnaren bekräftar, när han lovar att dödsrikets portar inte skall kunna hålla stånd mot hans kyrka och församling, Matt 16:18.

Tre dagar hade Abraham och med honom Isak vandrat genom dödsskuggans dal. Men på tredje dagen fick fadern sin son »tillbaka från de döda, liknelsevis talat», Hebr 11:19. Det vibrerar ett Påskens evangelium genom de orden.

I 1 Mos 31:42 och 53 får Gud ett egendomligt namn. Ordagrant står där »Isaks fruktan». Har skrällen från det ögonblick då Isak såg kniven glimma dröjt kvar som ett ärr i själen och präglat hans gudsförhållande?

3 O, fågel långt ifrån ...

Slutet av tjugandera kapitlet utgörs av en kort släkttavla. Man behöver inte undra varför den fått sin plats här. Medan Gud leder Isak mer och mer in i den ensamhet som Gud allena känner, förbereder han långt, långt borta i ett annat land ett sammanlänkande av Isaks öde med Rebeckas. Ingen av de båda anar ännu något.

Det är stort, när jordisk kärlek blir en gåva ur Guds hand. Runeberg har tolkat vörndnaden inför Försynens sammanlänkande av människoöden i raderna:

O, andra nejdens son, vi flög du dädan, säg?
O, fågel långt ifrån, vem styrde hit din väg?

Fortsättningen av den begynnelse som antyds i släkttavlan, berättas i tjugofjärde kapitlet. I det tjugutredje berättades om hur Abraham skaffade en grav åt Sara och sig själv, inte som ett monument över två märkliga personer, utan som en hållpunkt för kommande släktled till stärkande av deras tro. Nu följer en planering framåt, inte i den rationella prognosens och den vetenskapliga kybernetikens bemärkelse, utan ett framåtblickande med trons förutseende och omsorg. Hade Gud välsignat

Abraham i alla stycken (v 1), så gällde det nu att föra denna välsignelse vidare genom nästa generation. Isak får inte ta till hustru någon kvinna av den omgivande kananeiska befolkningen, utan en av Abrahams släkt, från det avlägsna land från vilket han en gång drog ut. Ty även om släktingarna därborta inte var trosmänniskor av Abrahams resning, så hade de dock säkerligen bevarat i sitt minne Abrahams sällsamma uppbrott i tro. De hade en aning om vad det i Abrahams liv var fråga om, medan kananéerna saknade varje förutsättning till andlig gemenskap med honom. Även i Nya testamentet har vi maningen att ingå äktenskap endast »i Herren», 1 Kor 7:39. Guds folk har ett välsignelse-arv att förvalta för framtiden, och det får inte förspillas.

Det står inte om någon särskild Guds befallning till Abraham att handla på det sätt som sker. Hans åtgärder är dikterade av eftertanke utifrån de förutsättningar som Gud har givit. Att Isak inte tillfrågas i saken, hör till den dåtida patriarkaliska ordningens självklarheter: han blir inte ens underrättad om vad som är i görningen. Saken avhandlas i enrum mellan Abraham och en slav, som med rätta kan kallas trotjänare. Med handen under Abrahams länd — därmed antydande att eden som avges har med avlelsen och släktens fortbestånd att göra — lovar denne att skaffa Isak en hustru från Abrahams ursprungsland. Man brukar identifiera honom med Elieser i 15:2-3.

Elieser, som säkerligen är rätt gammal, har att i ett främmande land uppträda som friare på Isaks vägnar, eller rättare sagt på Abrahams, fastän för hans sons räkning. Han är en bedjande människa (v 26, 27, 52), han har trons vågsamhet att ge sig ut på ett till synes tämligen oförnuftigt företag, han är osjälviskt inställd på att det måtte gå Abraham och Isak och deras släkt väl, (v 12, 14b, 27). Och detta är så mycket mer märkligt, som Elieser själv skulle ha blivit Abrahams arvinge, också ifråga om välsignelsearvet, om Abrahams egna tankar hade haft framgång, 15:2. Fastän undanskjuten till Isaks förmån, genomför han under bön och med visdom och uthållighet sitt uppdrag att hemföra Isaks brud. Därigenom leder han vår tanke till Johannes döparen, som tjänstgör som »Brudgummens vän», som gläder sig åt att Brudgummen har bruden, Joh 3:29-30. Och hela denna berättelse om brudens hemförande får en djup klangbotten i vad som i både Gamla och Nya testamentet talas om Guds-folket som Herrens brud.

Envist fasthållande vid Guds utstakade välsignelseväg kännetecknar Abrahams handlande. Märk att han två gånger upprepar, att Isak på inga villkor får föras tillbaka till det land varifrån Abraham bröt upp, v 6b, 8b. Det landet var inte längre Abrahams fädernesland, Hebr 11:15.

När karavanen med sina tio kameler har hunnit till den stad i Aram-Naharaim där Abrahams bror Nahor bor, låter Elieser kamelerna lägga sig vid stadsbrunnen och gör därefter först av allt det som är viktigast att göra: ber Gud om ett lyckosamt möte. Och han utber sig ett tecken, för att veta vem Gud har utvalt till att bli Isaks brud. Om han ber en av stadens unga flickor, vilka nu mot aftonen är att vänta till brunnen med sina vattenkrus, att få ta en klunk vatten ur hennes kruka, och om då denna flicka svarar med att inte bara ge honom vad han begär, utan också frivilligt vattnar hans kameler — då, säger han till Gud, må jag få ta detta som ett tecken till att hon är den rätta. Här öppnar sig ett långt perspektiv. Låt oss först komma ihåg, att om att ösa upp vatten åt tio kameler inte är en så enkel sak som man vid hastig läsning kanske är böjd att förmoda. En kamel, som är törstig efter en lång färd genom vattenlöst land, dricker sina väldiga »reservtankar» fulla och kan konsumera ända till hundra liter vatten. Tio kameler kan betyda tusen liter. I ett vattenfattigt land är brunnarna djupa (Sykars brunn, som omnämns i berättelsen om den samaritiska kvinnan, är t ex omkr 40 m djup). Vad Elieser utbeder sig som tecken, är långtifrån en självklarhet, snarare ett vittnesbörd om en sällsynt långtgående beredvillighet att hjälpa, jämförlig med det sinnelag som Jesus tecknar i Bergspredikans ord om att gå den andra milen, Matt 5:41. Det är höga krav som ställs på den som skall få vara med om att föra vidare arvet av Guds välsignelse, som skall lända alla folk till frälsning. Elieser vet det och ryggar inte tillbaka för att begära ett tecken som kan synas osannolikt. Men undret sker. Den första flicka som kommer till brunnen blir föremål för hans fråga och håller provet. Tre gånger upprepas, att alla kamelerna får att dricka, v 19, 20, 22. Berättaren är medveten om att detta betydde ett drygt arbete för flickan. Men det är inte nog därmed. När Elieser stått och med undran och förundran bevittnat flickans handling och tackat henne genom att ge henne rika skänker, frågar han om han och hans män kan få natthärbärge hos hennes far. Även nu går hon den »andra milen». Inte bara för männen finns det tak över huvudet hos hennes far, utan hon lovar, utan att ha frågat hemma, som en fri och myndig dotter, att kamelerna skall få både halm till strö och hö till foder i hennes hem. Då är det dags för Elieser, som länge har stått i avvaktande undran, att böja sig till marken och tacka Gud. Ty nu vet han, att hans böner har blivit hörda och att han har funnit den rätta. Inte därför att flickan var »mycket fager att skåda» (v 16). Också sådant är en Guds gåva. Men det avgörande är den livsinställning som går ut på att stå till tjänst åt den medmänniska som kommens väg, villigheten att gå den andra milen och göra mer än den hjälpbehövande har väntat sig. Framgång gör den oomvända människan högmodig, men Guds människa blir genom framgång böjd till marken i ödmjuk tacksamhet.

Rebeckas far Laban framträder redan från början med de karaktärsdrag som i det följande skall känneteckna honom: hans stora gästfrihet har sin motivation i värderingen av de skänker Rebecka har att uppvisa, v 30. Det hindrar inte, att vi hör den gudomliga rösten tala i Labans ord till främlingen: Kom in du Herrens välsignade; varför står du härute? Ett ord som, Laban ovetande, får profetiska undertoner.

Suntaks vackra romanska kyrka i trakten av Tidaholm, numera rest ur sitt förfall och en stor turistattraktion, har över södra ingångsporten tydligen haft den halvrundel i konstnärligt arbetad sten som kallas tympanon. Nu är det romanska tympanet för längesedan borta, men det halvcirkelformade fältet är i senare århundraden utfyllt med detta bibelord: Kom in, du Herrans välsignade; hvi står du therute? Det står som en välkomnande hälsning till den som står utanför kyrkan i mer än ett avseende, de sekulariserade turisterna, som håller sig på armslängds avstånd från det heliga men är nyfiken på sevärdheterna. Kanske har vi, som skulle vara Kristi kyrkas tjänare, genom världssinne och själviskhet fördunklat budskapets innebörd. Men liksom det en gång kom genom den tämligen snikne Labans mun, så må det med Guds hjälp också genom oss nå fram till någon utanförstående, de

välkomstord: Kom in, du är välsignad av Herren, varför står du utanför?

Man sätter fram mat åt Elieser och hans män. De andra griper sig troligen hungrigt an med måltiden, men inte den gamle trotjänaren. Han ville inte smaka en bit, förrän han har framfört sitt ärende. Därigenom vill han betona dess vikt. Hur hungrig han än är, smakar maten honom inte, förrän han har fått lätta sitt hjärta med att meddela sitt budskap. Jämför 1 Sam 21:8 i den äldre översättningens lydelse: »Konungens ärende hastar», samt Luk 10:4, »hälsan icke någon på vägen» (österländskt hälsande krä mycken tid) och framför allt Joh 4:31-34. Vad som normalt skulle ha uppfattats som en ohövlighet, blir ett medel att framhäva ärendets vikt.

Genom Eliesers vägran att äta har värdfolkets uppmärksamhet stegrats till det yttersta. Inför oavvänt lyssnande människor berättar han nu nyheter från släkten i väst, särskilt om Guds välsignelser över Abraham, välsignelser i yttre mening trots det till synes vanvettiga i Abrahams lydnadshandling för många år sedan. Om sig själv har han ingenting att säga, men däremot om sitt uppdrag, om sin bön och om bönhörelsen vid brunnen. Han glömmer inte att nämna, att denna bönhörelse infann sig redan innan han slutat sin bön, v 15 och 45 — till saken jf Jes 65:24, Dan 9:23. Till bönhörelsen hörde också att Herren hade sänt sin ängel att leda honom rätt, v 7b och 40, men märk att Elieser aldrig sett någon ängel; han sluter sig till dennes närvaro av att allting fogats så väl av »vänlig hand, fast icke sedd» sv ps 142:4. Och denna änglavakt innebar i själva verket att Herren själv hade varit med honom, v 27b, 48.

Rebeckas bror, Laban — som tycks spela den ledande rollen i familjen — och hennes far, Betuel, fungerar som giftomän. Lika litet som Abraham hade frågat Isak, lika litet frågar de Rebecka om hennes vilja. Men de fransäger sig också själva all bestämmanderätt — saken har utgått från Herren, och då har man bara att följa Herrens vilja. Oavsett om de själdyrkar denne Herre, Abrahams Gud, eller inte, — Laban höll sig i varje fall med ett flertal husgudar, 31:19 — så erkänner de i denna stund Herrens makt och hans förunderliga fogande av öden och händelser. Dessa hedningars kapitulation utan villkor för vad de igenkänner som den dolde Gudens handlande, är väl värt att besinna för oss som vill vara kristna. Giftomännens besked gavs utan betänketid och utan diskussion: Där står flickan, tag henne, drag åstad och låt henne bli hustru åt Isak, »såsom Herren har sagt».

I detta avgörande ögonblick, när Elieser ser att Gud lett allt till det bästa, stiger han upp från sin sittplats, knäar ner, böjer sig fram så att pannan kommer mot golvet och tackar Herren, v 52.

Så följer utdelning av de dyrbara gåvor som Abraham skickat och av vilka det som Rebecka redan fått bara var en början. Rebecka själv framför allt, men också hennes bror Laban och hennes mor blir rikligt begåvade med skänker. Man går till vila, och det blir morgon. Då vill den gamle, som efter den långa och strapatsrika ökenfärden borde ha varit dödstrött, genast anträda återfärden. Giftomännen och Rebeckas mor blir betänksamma. Det krävs åtskilliga tillrustningar för att på ett värdigt sätt kunna sätta iväg en brud. Tio dagar är den minsta frist man kan tänka sig. Men trotjänaren känner ärendet hasta, Vem vet om han skall hinna hem medan Abraham är i livet? Elieser insisterar på omedelbar avfärd. Då och först då får Rebecka själv bestämma. Och hon inte varit emot giftomännens beslut, framgår av att hon utan tvekan säger ja till att resa med detsamma. Raskt ordnas karavanen för avfärd, och under hyllningsrop och välsignelser gör Rebecka sitt festliga uttåg ur föräldrahemmet.

När man på återväg närmar sig Abrahams läger, som nu befann sig i Negeb, Sydlandet, har den unge Isak gått till brunnen Beer Lahai-Roi, den Levandes som ser mig, och är på återväg hem till sitt tält. Det är afton. Betydelsen av det hebreiska ord som anger syftet med hans vandring är oviss. Somliga översätter så, att det framgår att han gått ut för att promenera. Andra menar: för att meditera. Den sistnämnda översättningen ligger tydligen till grund för 1917 års kyrkobibels »i sorgsna tankar». Luther och med honom vår äldre kyrkobibel säger: »för att bedja». Den ena möjligheten utesluter inte den andra.

Av de sista orden i kapitlet framgår, att Isak hade varit mycket fäst vid sin mor och sörjde henne djupt. Han hade gått ut för att vara ensam med sin sorg. Ensam — dock icke ensam, jf Joh 16:32b, ty det finns en Levande, som ser och vet. Hans ande har hämtat kraft vid den brunn som heter den Levandes som ser mig.

Rebecka anar redan vem den ensamme mannen är, ty hon stiger först ned från kamelen, innan hon frågar Elieser. När hon får veta, att det är hennes blivande man, drar hon slöjan för ansiktet, ty bruden får inte ses av sin brudgum förrän vid bröllopet. Isak tar henne till hustru och blir tröstad i sorgen efter sin moder. Den som varit en god son, blir en god make. På Bibelns fåordiga språk heter det: Han hade henne kär.

I tjuguar får han vänta på barnafödelse — åter ett hot mot löftet. Men han ber till Gud, och vid sextio års ålder blir Isak far till tvillingarna Jakob och Esau. I avsnittet om Jakob återkommer vi till detta. Här skall endast sägas, att även dessa barn var bönesvar, v 21, men att den omständigheten att Rebecka var havande med tvillingar, åter betydde ett hot mot löftet: hos tvillingar kunde uppkomma tvist om vem som var den förstfödde, och detta var en så allvarlig sak, att en strid på liv och död var möjlig.

4 Brunnsgravaren

Berättelsen i tjugusjätte kapitlet om Isak i Gerar företer så stora likheter med vad som berättas om Abraham dels i 12:10-20, dels i kap 20 samt 21:22-30, att många forskare anser att här är fråga om upprepning av samma berättelse under nytt namn på

huvudpersonen. I alla tre fallen prisger maken sin hustru för att rädda sitt eget liv. I kapitel 21 liksom här följer därpå ett edsfördrag om en brunn. Det finns dock väsentliga skillnader. I kapitel 20 är den anstötliga tanken, att den ur tron fallne skall vara förebedjare, starkt betonad genom att upprepas två gånger, 20:7 och 17. I kapitel 26 är huvudtanken, att Gud välsignar Isak för Abrahams skull, 26:5 och 24. I båda fallen upprepas huvudtanken både i början och slutet av berättelsen. Beträffande den moraliska bedömningen hänvisas till avsnittet om Abraham.

Isak tycks ha haft tankar på att under hungersnöden bege sig till världens kornbod Egypten, men Herren säger nej, och han lyder. Gerar i Sydlandet var enligt den arkeologiska forskningens rön också en kornbod såtillvida som den rymde väldiga sådesupplag. Men endast i egenskap av nomad, av gäst och främling, kunde Isak stanna där, medan han kanske i Egypten, såsom hans ättlingar framdeles, skulle ha kunnat bli bofast. Förbliv främling, och jag skall välsigna, säger Herren till honom. Främlingskap på denna jorden var och är en förutsättning för att Gud skall välsigna med det eviga goda. Men i Isaks liv som främling i Gerar kommer välsignelsen även med yttre rikedom. Och med rikedom följde, såsom alltid, avund. Han blev förvisad från trakten. Rikedom har sin avigsida. Till Isaks historia är återställandet av brunnar knuten. Isak är inte någon föregångsman, då brunnar han sätter i stånd har förut grävts av Abraham. Men sedan de stenats igen och fyllts med grus av filistéerna, möjligen av militära skäl, som det brukar heta, för att hålla underkuvade stammar kort, så låter Isak med stor möda gräva ut dem igen. Han gjorde det i pietet för fadern och gav dem åter de namn som Abraham givit dem. Att stena igen en brunn är ett lätt arbete — därför har de stora framgångar, som i vår tid stenar igen vårt folks beprövade hälsobrunnar sådana som det kristna hemmet och den kristna skolan. På Guds folk ankommer det att, på det sätt det blir möjligt, med Guds hjälp gräva ut brunnarna igen, något som kräver mycket arbete och stort tålamod.

Isak var tydligen en fridsam man, men tvister och strid kunde han inte fördenskull undgå. Brunnen i Esek var hans, men vattnet, det tillhörde herdarna i Gerar enligt dess egen utsago — man kommer att tänka på en rysk bondes klagan mot regeringen: marken är vår, men säden är er, skogen är vår, men träden är era, sjön är vår, men fisken är er. Var gång Isak grävde en brunn, blir det tvist, och han drar sig undan och gräver en ny, överlåtande den förra åt sina plågoandar. Det ljuder en lättnadssuck i namnet Rehobot, Utrymme, när han slutligen fått gräva en brunn som han får ha i fred.

Vid brunnen Beer-Lahai-Roi såg vi Isak i aftonskymningen den dag då hans brud kom från släkten i öster. Brunnars återställande har varit hans livsverk. Budskap om en lycklig brunnsgrävning möter som ett stort glädjebud i kap 26:31-32. Isak är en brunnarnas man.

I en tid av andlig torra och — hos många människor - en kännbar andlig törst, är Guds folks uppgift att gräva andliga brunnar. Stiftsgårdar, kristna folkhögskolor, retreatgårdar och andra härdar för evangeliet är nödvändigare än någonsin. Isaks livsgärning kan tjäna som påminnelse därom. Gräv brunnar! Återställ brunnar!

5 Gud ler

Notisen i tjugusjätte kapitlets två sista verser tjänar till att belysa, hur fel Isak gjorde, när han favoriserade Esau, den förstfödde av tvillingarna. Hade denne blivit huvudman för släkten, så skulle han med sina två hetitiska hustrur ha förspilt välsignelsearvet. Jakob är en fränstötande karaktär. Men Gud leder honom så, att han liksom Isak får hustru från släkten i öster, och löftet kommer bevaras i Jakobs gren av ätten. Jakobs och Rebeckas svek mot fadern, kap 27, och följden därav i form av livsfara och landsflykt faller mer inom Jakobs än Isaks historia. I slutet av kap 27 upprepas omdömet om Esaus hetitiska hustrur, och i kap 28:1-5 är det Isak, den blinde, som nu på sistone med Rebeckas hjälp börjar bli klarsynt, som sänder bort Jakob till Paddan-Aram och ger honom välsignelse med på färden.

Men det har kostat på, innan han kom därefter. Rätteligen hade han från början bort böja sig för Guds suveräna utkorelsebeslut, tillkännagivet genom budskapet till Rebecka, 25:23: den äldre skall tjäna den yngre. Det är svårt att tänka sig att Rebecka inte skulle ha berättat för sin make härom. Och hade denne varit som Abraham, hade han böjt sig för Guds vilja utan diskussion. Men Isak, den fridsamme, har en egenvilja som inte så lätt låter sig böjas. Och denna egenvilja låter sig ledas av de fem sinnenas vittnesbörd, och, sedan han förlorat synen, av de fyra sinnen han har kvar. Hans smaksinne var läckergommens, och kött av vilt var det bästa han visste, därför höll han mest på Esau, 25:28. Hans luktsinne var fint, den blinde kände igen vittringen av sin son Esau, vars kläder var indränkta med doften av marker som Herren välsignat, 27:27, och även detta var ett skäl varför han satte Esau främst. Hans känsel var, såsom alltid hos en blind, skärpt utöver det vanliga, och ändå fick detta medverka till att lura honom, ty killingskinnen gav honom intrycket av Esaus ludna hud, liksom doften av Esaus lånta kläder bedrog hans luktsinne, 27: 16, 21, 22. Endast hörseln bedrog honom inte, men han satte inte tro till dess vittnesbörd, 27:22-23. Kunde detta ha samband med att han inte längre övade sig i att höra Herrens röst?

Därför blir det i det sista inte Isak, trosmänniskan som inte lyckades böja sin vilja under Guds, utan den föga andligt inriktade Rebecka, som fick bli medlet till att genomföra Guds utkorelsebeslut. Hon är en klok kvinna, och när det lyckade bedrägeriet har skett, inser hon klart att hon måste förlora Jakob för att rädda honom — när Jakob skickas bort, ser hon honom för sista gången. Jakob var av naturen stillsam och hemkär, han älskade att sitta hemma i tältet, 25: 27, men Rebecka tar honom psykologiskt och lyckas göra honom tillräckligt uppskrämd, 25:42, tillräckligt hoppfull om framtiden, 25:44, 45a, och tillräckligt medlidsam med sin mor, 25:45b, för att få honom att frivilligt ge sig iväg. Men samtidigt manipulerar hon som klok och god hustru den gamle Isak så skickligt, att Jakobs flykt för livet får utseendet av en välordnad avresa med faderns välsignelse, och detta till på köpet på ett sådant sätt, att Isak tror sig ha kommit på idén själv, 28:1-4. Utsikten att få ännu en eller ett par hetitiska

svärdöttrar hade Rebecka lyckats utmåla så realistiskt, att Isak blev skrämmd.

Var det rösten från Gud under hennes havandeskap som gjorde Rebecka så målmedveten? Kanske, men nogräknad var hon inte ifråga om valet av medel. Och genom det svek vartill hon förledde Jakob, kom en rad svåra följdverkningar långt in i framtiden.

Over denna berättelse vilar ett drag av humor med ett stänk av vemod. Vemod över människornas sällsamma sätt att försöka genomdriva egen vilja — eller Guds. Humor vid framställningen av Rebeckas fantastiska prestationer som intrigant men tillika kärleksfull hustru och mor.

När man läser Frans G Bengtssons »Röde Orm», som ju till stor del handlar om kristendomens införande i vår trakt av världen, smittas man av författarens humor, som ibland har snudd på lundensiskt spexhumör. Särskilt vördnadsvärda framstår inte den kristna trons representanter, åtminstone inte i allmänhet. Ändå går Guds rike framåt, ty det är onekligen ett framsteg, att Röde Orm, när han har blivit döpt, väljer att hålla sin antagonist uppochned i en brunn tills han ger med sig i stället för att klyva skallen på honom med sin yxa. Jag hade en gång tillfälle att samtala med författarens efterlämnade maka och frågade om hon ansåg, att hennes avlidne make hade velat markera Guds rikes väg genom mycket otillräckliga människor. Jag fick ett jakande svar på frågan.

På samma sätt vilar ett leende över berättelsen om Isaks sista tid, ett leende präglad av vemodig humor. Guds rike blev ändå främjat genom vad som skedde, och Guds löften stod pall för påfrestningar även denna gång.

Vi har tidigare dröjt vid betydelsen av namnet Isak — han skrattar eller: man skrattar. Vi har påmint oss att namnet profetiskt syftar både på hur världen skrattar åt Guds folk och hur Guds folk till sist skall bli de som får munnen full med löje och tungan med jubel. Men namnet Isak har ännu en tredje innebörd: Han som bor i himmelen ler. Gud ler sitt vemodiga men ändå segervissa löje.

Studiefrågor

- 1 Vad innebär det »heliga löjet», som omgärdar Isaks tillkomst och historia? Kan vi få uppleva något liknande? Finns det också motsvarigheten till hånlöjet (Kapitel 1)?
- 2 Vad lär oss berättelsen om Hagar och Ismael? Vad säger den om Guds förhållande till världen? Vad säger den om bönhörelse (Slutet av kapitel 1)?
- 3 Ge exempel på vad det »tysta, lidande offret» har betytt i Guds rikes historia.
- 4 Har vi någon möjlighet att få säga »hinneni» till Gud (Början av kapitel 2)? Hur kan det i praktiken visa sig att vi har en sådan inställning till Gud som ordet hinneni vittnar om?
- 5 Uppgift 3 innehåller ett exempel på likheter mellan Isak och Jesus. Ge fler sådana exempel. Set ex mitten av kapitel 2!
- 6 Vad säger 'det oss om förhållandet mellan Gud och människan att vi kan få säga »Abba» till Gud (Slutet av kapitel 2)?
- 7 »Det är stort när jordisk kärlek blir en gåva ur Guds hand» (Inledningen av kapitel 3). Vad innebär det att uppfatta livets goda som gåvor ur Guds hand?
- 8 Hur skall vi kunna leva upp till det ideal som tecknas med orden »Guds människa blir genom framgång böjd till marken i ödmjuk tacksamhet»? Hur brukar vi oftast i stället reagera på framgångar?
- 9 Vad innebär det att på ett riktigt sätt uppfatta sig som främling på denna jorden (Början av kapitel 4)?
- 10 Hur skall man »öva sig i att höra Herrens röst» (Mitten av kapitel 5)?